

ISSN 1992-7908

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Науково-теоретичний журнал

1.2011

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

- 3 *Артем Бурла, Антон Бурла*
Силова та швидкісно-силова підготовка юних спортсменів у сучасному біатлоні
- 8 *Григорій Данько*
Проблеми управління у навчально-тренувальному процесі борців
- 13 *Анна Зенкова*
Формування календаря легкоатлетичних змагань в Україні
- 19 *Ірина Козут, Євген Гончаренко*
Перспективи наукових досліджень у спорті осіб із відхиленнями розумового розвитку
- 24 *Світлана Крупеня*
Аналіз техніки опорних стрибків кваліфікованих гімнасток в умовах зміненої конструкції снаряда
- 30 *Юлія Хмельницька, Зоя Смирнова*
Особливості використання засобів спеціальної підготовки лижників-гонщиків у підготовчому періоді річного макроциклу
- 33 *Лариса Шахліна, Марина Чистякова*
Дослідження спеціальної працездатності спортсменок, які спеціалізуються у дзюдо, з використанням спеціальних тестів

ВАЛЕОЛОГІЯ І РЕКРЕАЦІЯ. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ. ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ

- 37 *Марія Балаж*
Застосування кінезитерапії у комплексній реабілітації осіб із метаболічним синдромом
- 41 *Татьяна Гнатюк*
Особенности физического развития юношей-первокурсников
- 44 *Ганна Жук*
Підвищення рівня фізичної підготовленості у дітей 9—10 років засобами аквафітнесу
- 47 *Юлія Максимова*
Функціональний стан поперекового відділу хребта верхніх акробатів
- 51 *Костянтин Пацалюк, Олена Андрєєва*
Ефективність впровадження моделі організації рекреаційно-оздоровчої діяльності фізкультурно-оздоровчого клубу
- 56 *Андрій Підмога*
Обґрунтування комплексної програми профілактико-оздоровчих заходів для підлітків з адиктивною поведінкою
- 62 *Микола Сайчук*
Динаміка ціннісної установки старшокласників в їх мотивації до занять фізичною культурою

"Теорія і методика фізичного виховання і спорту" — науково-теоретичний журнал для фахівців у сфері фізичного виховання і спорту — наукових працівників, викладачів ВНЗ, тренерів, докторантів, аспірантів, студентів, спортсменів.

Науковий консультант
В. М. Платонов, д-р пед. наук

Головний редактор
Ю. М. Шкретій, д-р наук з фіз. виховання і спорту

Заступник головного редактора
О. В. Андрєєва, канд. наук з фіз. виховання і спорту

Редакційна колегія:

М. М. Булатова, д-р пед. наук
Л. В. Волков, д-р пед. наук
В. І. Воронова, канд. пед. наук
В. В. Гамалій, канд. пед. наук
В. М. Гордієнко, д-р мед. наук
Л. О. Драгунов, канд. пед. наук
М. В. Дутчак, д-р наук з фіз. виховання і спорту
А. Ю. Дяченко, д-р наук з фіз. виховання і спорту
В. М. Ільїн, д-р біол. наук
В. О. Кашуба, д-р наук з фіз. виховання і спорту
Г. В. Коробейніков, д-р біол. наук
К. Коханович, д-р наук з фіз. виховання і спорту
Т. Ю. Круцевич, д-р наук з фіз. виховання і спорту
Г. А. Лісенчук, д-р наук з фіз. виховання і спорту
О. К. Марченко, канд. пед. наук
Ю. П. Мічуда, д-р наук з фіз. виховання і спорту
І. І. Пархотік, д-р мед. наук
С. Савчин, д-р наук з фіз. виховання і спорту
М. М. Філіппов, д-р біол. наук
Л. Г. Шахліна, д-р мед. наук
О. А. Шинкарук, канд. пед. наук

ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СПОРТІ ОСІБ ІЗ ВІДХИЛЕННЯМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

Ірина Когут, Євген Гончаренко

Резюме. Рассмотрены особенности спортивного движения Специальных Олимпиад в мире. Выявлены перспективы научных исследований в спорте инвалидов с отклонениями умственного развития. Выделены предпосылки формирования спорта инвалидов как науки.

Summary. Peculiarities of formation of the Special Olympic movement in the world are described. Prospects of scientific researches in the field of sport for people with intellectual disabilities are discussed. Preconditions for creation of sport for disabled people as a science are determined.

Постановка проблеми. Кожна десята людина на планеті — інвалід. Серед усіх позологій відхилення розумового розвитку має найбільше представництво. У світі нараховується понад 300 млн осіб із різними її ступенями [1]. В останні десятиліття спостерігається підвищена зацікавленість вчителів до проблеми відхилення розумового розвитку [2, 3, 6]. Гуманізація та демократизація суспільства, прийняття на міжнародному рівні документів, спрямованих на покращення рівня життя осіб з особливими потребами (“Декларація про права інвалідів” від 9 грудня 1975 р., “Конвенція про права інвалідів” від 13 грудня 2006 р. та ін.), спонукали вчених до вивчення питань освіти, медицини, соціалізації інвалідів.

Минуле століття ознаменувалось активним залученням осіб із відхиленнями розумового розвитку до занять спортом. Заснування міжнародної та національних громадських організацій Спеціальних Олімпіад дало поштовх до розробки наукових досліджень, спрямованих на вивчення особливостей підготовки спортсменів, а саме: визначення організаційно-педагогічних умов, особливостей проведення тренувальних занять, виявлення специфіки впливу фізичних навантажень на організм, з’ясування особливостей психофізичного розвитку з урахуванням ступенів відхилення розумового розвитку тощо [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження проблем спорту інвалідів присвячені переважно вивченню історичних питань його виникнення та розвитку, проблем підготовки спортсменів у паралімпійському та дефлімпійському спорті, а робіт, що торкаються специфіки Спеціальних Олімпіад, існує не так уже й багато, що і визначило актуальність нашого дослідження.

Роботу виконано як складову частину досліджень Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2006—

2010 рр. за темою 2.5.1. “Організаційні, історичні та теоретико-методичні аспекти розвитку спорту інвалідів”.

Мета дослідження — визначення пріоритетних наукових напрямів досліджень у спорті осіб із відхиленнями розумового розвитку.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та матеріалів мережі Інтернет, метод синтезу та аналогії.

Результати дослідження та їх обговорення. Спорт інвалідів є одним із напрямів адаптивної фізичної культури [4, 5]. Основне його завдання полягає у формуванні спортивної культури інваліда, у залученні його до суспільно-історичного досвіду в цій сфері, освоєнні мобілізаційних, технологічних, інтелектуальних та інших цінностей фізичної культури.

Спорт осіб із відхиленнями розумового розвитку було засновано останнім — після паралімпійського та дефлімпійського, визнаних Міжнародним олімпійським комітетом. Проте значна популярність осіб із відхиленнями розумового розвитку (майже 50 % загальної кількості інвалідів), їх активне залучення до занять спортом за програмами Спеціальних Олімпіад сприяли тому, що на сьогодні Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад за кількістю учасників поступаються лише Олімпійським. Так, на Всесвітніх літніх іграх Спеціальної Олімпіади, що проходили в 2007 р. в м. Шанхай (Китай), у змаганнях взяли участь 7450 спортсменів із 164 країн, а на Паралімпійських іграх 2008 р., що відбулись в Пекіні (Китай), змагались 4 тис. атлетів із порушеннями опорно-рухового апарату та з вадами зору.

Основною метою Спеціальних Олімпіад є допомога людям із відхиленнями розумового розвитку стати повноправними членами суспільства через надання їм рівних можливостей для демонстрації своїх навичок та здібностей в умовах спортивних змагань, а також інформувати суспільство про їхні можливості та потреби.

Рисунок 1 — Зв'язок наукового напрямку спорт осіб із відхиленнями розумового розвитку з іншими науковими напрямками

Проблема відхилення розумового розвитку вивчається вже протягом кількох століть. Ще у XVIII ст. французькими лікарями Ж. Ескіроль, Е. Сеген було проведено перші дослідження з цієї проблеми. У 1960-х роках створюються перші спеціальні класи та навчальні заклади для дітей із відхиленнями розумового розвитку. У зв'язку з цим виникла проблема у розмежуванні відхилення розумового розвитку та інших патологічних процесів (затримка психічного розвитку, аутизм тощо) і в пошуку об'єктивних, компактних та універсальних шляхів обстеження дітей. Науковими дослідженнями у цьому напрямі займалися Ф. Гальтон, Е. Крепелін, А. Біне [2, 7].

Залучення осіб із відхиленнями розумового розвитку до активного способу життя, систематичних тренувальних занять, участі у змаганнях сприяло формуванню наукових досліджень у спорті інвалідів. Їх умовно можна розподілити на дві групи: спеціалізовані та загальні (рис. 1).

До спеціалізованих наукових напрямів варто віднести спеціальну педагогіку, суть якої полягає у вивченні закономірностей, тенденцій управління процесом розвитку особистості з обмеженими можливостями, яка потребує індивідуалізованих методів виховання та навчання. Наукові дослідження у цьому напрямі мають орієнтуватися на оптимізацію процесу навчання дітей та підлітків з особливими потребами.

Іншим спеціалізованим науковим напрямом, що заклав фундамент для становлення наукових досліджень у спорті осіб із відхиленнями розумового розвитку, є спеціальна психологія, що вивчає особливі стани, котрі виникають переважно в дитячому та підлітковому віці під впливом різних чинників (органічної та функціональної природи). Особливості станів проявляються в уповільненні або вираженій своєрідності психосоціального розвитку дитини, ускладнюючи її соціально-психологічну адаптацію, навчання та подальшу професійну діяльність. Предметом вивчення спеціальної психології є різноманітні форми та сторони розвитку психіки дитини у несприятливих умовах.

Клінічна медицина як науковий напрям — це група медичних дисциплін, що вивчають хвороби людей, методи їх розпізнавання, лікування та запобігання.

Одним зі згаданих наукових напрямів, на якому базується спорт осіб із відхиленнями розумового розвитку, є теорія підготовки спортсменів. Він вивчає питання багаторічної структури підготовки спортсменів, особливості проведення тренувальних занять, закономірності формування адаптації у спортсменів, розвитку наявних рухових якостей, вивчення нових рухових дій тощо.

Одним із важливих питань наукових досліджень в адаптивному спорті є система класифікації спортсменів, розподіл їх на групи для високої ефективності проведення тренувальних занять та їх участі у змагальній діяльності, що здійснюється у двох напрямках: медичний — полягає у визначенні у спортсменів "залишкового здоров'я"; спортивно-функціональний — допускає поділ учасників на класи з урахуванням специфікації рухової діяльності в кожному конкретному виді спорту.

Філософія Спеціальних Олімпіад не передбачає розподілу спортсменів для участі у змаганнях за ступенями розумових відхилень, а дивізіонування учасників відбувається за статтю, віком та рівнем спортивної майстерності, що визначається під час проведення попередніх змагань.

Процес підготовки спортсменів із відхиленнями розумового розвитку, що займає центральне місце в адаптивному спорті, дидактичні особливості проведення тренувальних занять, комплектації тренувальних груп, визначення пріоритетних засобів, методів, форм проведення тренувальних занять залежать від їхніх інтелектуальних можливостей, клінічних форм, специфічних особливостей протікання захворювання, психомоторних порушень, наявності можливих ускладнень тощо. Таким чином, щоб заняття спортом осіб із відхиленнями розумового розвитку мали максимально корисний ефект, необхідно під час роботи із зазначеним контингентом враховувати наукові розробки фахівців як спортивної галузі, так і медичної сфери. Лише розумне поєднання наукових

Рисунок 2 — Класифікація відхилень розумового розвитку

досліджень спеціалістів цих галузей дасть можливість досягти мети адаптивного спорту. Але саме ці питання і є недостатньо опрацьовані, що і спонукає до необхідності проведення ґрунтовних наукових досліджень у спорті інвалідів.

Одними із першочергових мають стати питання класифікації спортсменів-інвалідів. Аналіз науково-методичної літератури дозволив виявити, що на сьогодні існує понад 200 класифікацій відхилення розумового розвитку [3, 5, 7]. Проте загальноприйнятою у вітчизняній практиці є класифікація, подана на рисунку 2, де основними формами є олігофренія та деменція, при чому, 90–95 % загальної кількості осіб із відхиленнями розумового розвитку становлять люди з клінічною формою олігофренії. Згідно з міжнародною класифікацією хвороб (МКХ-10), затвердженою ВООЗ, відхилення розумового розвитку розподіляють на чотири ступені: легкий, помірний, важкий, глибокий. Для кожного з них характерні відповідний рівень розумового розвитку (визначається за коефіцієнтом інтелекту), психофізичні порушення, вторинні захворювання тощо.

Наявність існуючих класифікацій визначає необхідність проведення ряду наукових досліджень у спорті осіб із відхиленнями розумового розвитку, зокрема, визначення особливостей психофізичного розвитку осіб із відхиленнями розумового розвитку, їхніх інтелектуальних та моторних можливостей, аналіз дидактичних особливостей проведення тренувальних занять тренерами Спеціальних Олімпіад. Так, наприклад, під час проведених нами досліджень опитування експертів дозволило систематизувати та виявити умови реалізації дидактичних принципів у структурі трену-

вальних занять зі спортсменами, які мають відхилення розумового розвитку (рис. 3).

У ході розподілу дидактичних принципів було виявлено чотири групи. Загальнометодичні, до яких належать класичні принципи дидактики, що змістовно віддзеркалюють відповідні принципи фізичного виховання, адаптивного фізичного виховання, адаптивної фізичної культури, системи підготовки спортсменів. Проте умови їх реалізації характеризуються специфічними особливостями та можливостями спортсменів із відхиленнями розумового розвитку.

Разом із класичними принципами було виділено принцип емоційності, суть якого полягає у жвавому, образному викладанні матеріалу, мовленні тренера, його ставленні до спортсменів, використанні ним цікавих для відповідного контингенту прикладів, застосування наочності.

Суть спеціально-методичних принципів обумовлюється тим, що проведення тренувальних занять зі спортсменами, які мають відхилення розумового розвитку, спрямоване не лише на досягнення високих спортивних результатів, а й на корекцію психофізичних, сенсорних вад, профілактику вторинних порушень.

Соціальні принципи передбачають визнання цінності кожної особи незалежно від ступеня порушень та полягають у значущості занять спортом як чинника соціальної інтеграції спортсменів із відхиленнями розумового розвитку.

Специфічні принципи підготовки систематизовано згідно з теорією підготовки здорових спортсменів та специфікою змагальної діяльності осіб із відхиленнями розумового розвитку.

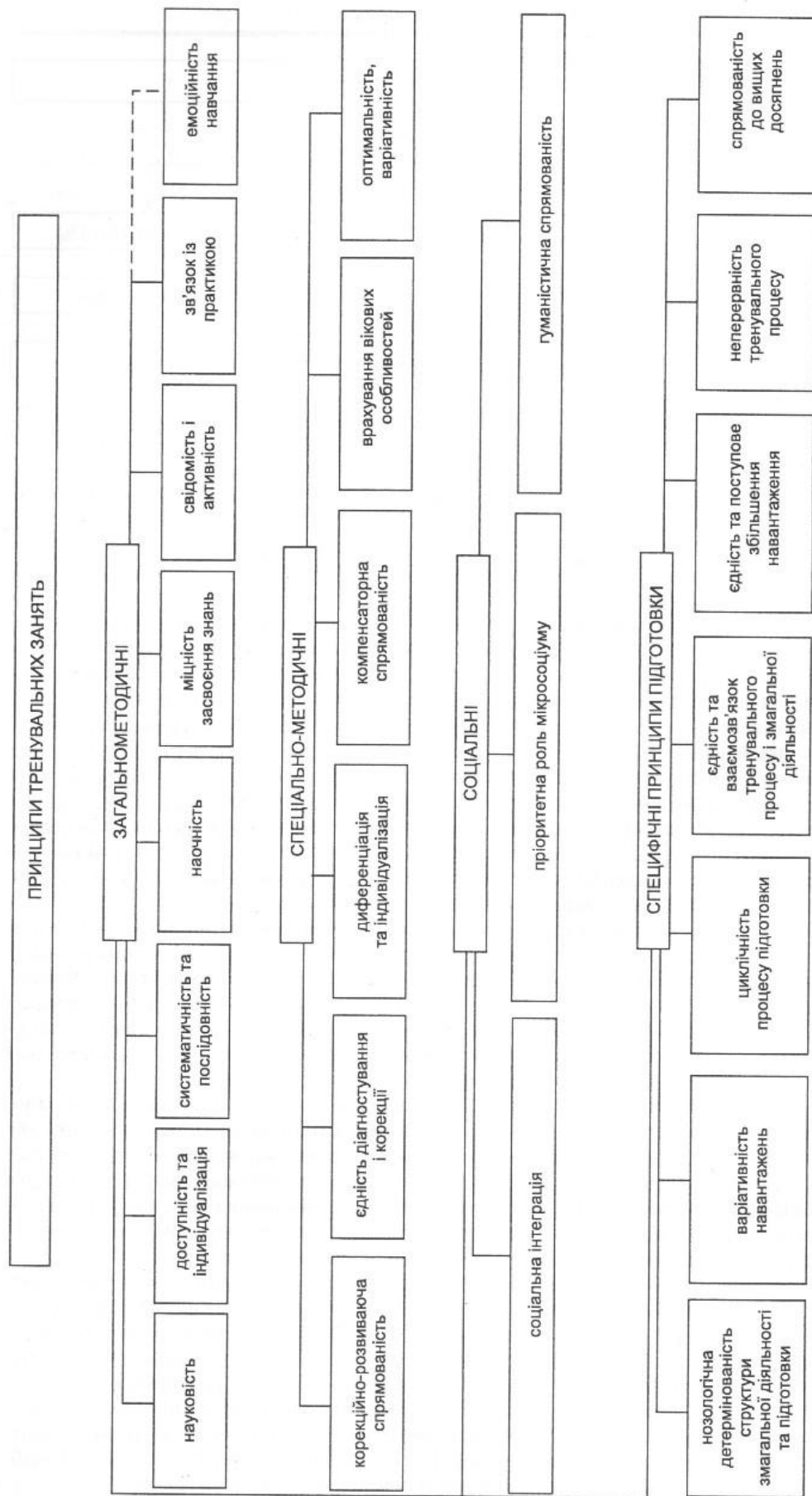

Рисунок 3 — Принципи проведення тренувальних занять зі спортсменами з відхиленнями розумового розвитку

Проведення подібних наукових досліджень надзвичайно важливе для розвитку спорту інвалідів, де мають бути поєднані досягнення науковців у спорті здорових людей з особливостями змагальної діяльності осіб із відхиленнями розумового розвитку. Проте кількість наукових досліджень у спорті інвалідів недостатня, що і передбачає подальший розвиток науки у зазначеному напрямі.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Розвиток наукового напрямку досліджень у спорті осіб із відхиленнями розумового розвитку має ґрунтуватися на досягненнях як основних спеціалізованих наук (спеціальна психологія, корекційна психологія, клінічна медицина, теорія підготовки спортсменів), так і на загальних (анатомія, фізіологія, педагогіка, психологія тощо).

Наукові дослідження у спорті осіб із відхиленнями розумового розвитку обов'язково

мають проводитися з урахуванням клінічних форм відхилення розумового розвитку, причин їх виникнення, особливостей протікання інвалідності, можливих фізичних, сенсорних порушень, індивідуальних особливостей спортсменів тощо.

Результати проведених досліджень дозволяють визначити пріоритетні наукові напрями розвитку спорту осіб із відхиленнями розумового розвитку:

- формування етапів багаторічної підготовки;
- визначення циклічності процесу підготовки спортсменів;
- виявлення особливостей впливу фізичних навантажень на психофізичний стан спортсменів залежно від ступеня відхилення розумового розвитку;
- оптимізація та індивідуалізація процесу підготовки спортсменів у спеціальноолімпійському русі.

Література

1. Евсеев С. Адаптивная физическая культура и спорт в России : настоящее и будущее / С. Евсеев // Наука в олимпийском спорте. — 2006. — № 1. — С. 15–19.
2. Коррекционная педагогика: основы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии / под ред. Б. П. Пузанова. — М. : Академия, 1998.
3. Розумова відсталість: епідеміологія, чинники ризику, профілактичні заходи / [В. Г. Деркач, І. П. Дицук, Р. І. Рудницький та ін.]. — Чернівці, 2005. — 136 с.
4. Теория и организация адаптивной физической культуры : [учебник] : в 2 т. — Т.1. : Введение в специальность. История и общая характеристика адаптивной физической культуры / под общ. ред. проф. С. П. Евсеева. — М. : Сов. спорт, 2002. — 448 с.
5. Шапкина Л. В. Опорные концепции методологии адаптивной физической культуры / Л. В. Шапкина, С. П. Евсеев // Теория и практика физической культуры. — 1998. — № 1. — С. 8–19.
6. Шипицина Л. М. "Необучаемый" ребенок в семье и обществе / Л. М. Шипицина. — М. : Речь, 2005. — 496 с.
7. Sport Motivation Questionnaire for Persons with Mental Retardation [Електронний ресурс] : Shapiro, Deborah K, Yun, Joonkoo // Therapeutic Recreation Journal. — 2003. — Fourth Quarter. — Режим доступу до журн. : http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa3903/is_200310/ai_n9335541/?tag=content;col1